

REDACTIONEEL

Laaghangend fruit (?)*

Elbert de Jong

Begin dit jaar verzorgde Christoph Engel, directeur van het Max Planck Institute for Research on Collective Goods te Bonn,¹ een lezing over interdisciplinair onderzoek, op een door de universiteiten van Utrecht en Leiden georganiseerde Winter School over interdisciplinaire wetenschap.² Een zaal vol (internationale) jonge wetenschappers uit verschillende disciplines, zoals sociale psychologie, neurowetenschappen, recht en bestuurskunde kregen *tips and tricks* voor het doen van interdisciplinair onderzoek. Van de vele tips die Christoph Engel meegaf, bleven mij twee bij. Eén: 'Begin pas aan interdisciplinair onderzoek als je je eigen discipline tot in de puntjes beheerst.' Het tweede punt kwam naar voren in een reactie op een vraag uit de zaal over hoe je de goede onderwerpen vindt en hoe je met het doen van interdisciplinair onderzoek wetenschappelijk succesvol kan worden. Engel: 'Er is enorm veel laaghangend fruit, alleen we zien het niet altijd. Echter, als je eenmaal de stap durft te zetten, dan zijn innovatieve en vernieuwende interdisciplinaire onderzoeksprojecten niet moeilijk te vinden.'³

Als ik het laatste inzicht betrek op mijn eigen discipline, dan valt inderdaad op dat er genoeg empirische vruchten betrekkelijk laag aan de privaatrechtelijke boom hangen. Die vruchten worden ook steeds meer geplukt, blijkend uit onder meer recente publicaties en promotieonderzoeken waarin privaatrecht en empirie worden gecombineerd.⁴ Maar ook het niet zo laag hangende fruit wordt geplukt, zo blijkt uit het feit dat een empirisch georiënteerd tweeluik over kansschade en proportionele aansprakelijkheid, een veelbesproken en nogal juridisch-technisch onderwerp, recentelijk de publicatieprijs van de Vereniging voor Burgerlijk Recht

* Mr. dr. Elbert de Jong is als universitair hoofddocent verbonden aan het Utrecht Centre for Accountability and Liability Law (UCALL) (www.uu.nl/ucall) en het Molengraaff Instituut voor Privaatrecht van de Universiteit Utrecht. De auteur is te bereiken op e.r.dejong@uu.nl. Met dank aan Ivo Giesen en Peter Mascini voor hun commentaar op eerdere versies.

1 Zie www.coll.mpg.de/christoph-engel.

2 Zie www.knaw.nl/en/news/calendar/utrecht-leiden-winter-school-on-interdisciplinary-research.

3 Wat uiteraard niet betekent dat het gemakkelijk is om interdisciplinair onderzoek te doen.

4 Zie voor een algemeen overzichtsartikel van hetgeen al gebeurt op het vlak van ELS W.H. van Boom & I. Giesen, 'Tien jaar civilologie: hoe ver staan de luiken open?', in: J. Baeck (red.), *Privaatrecht in actie!*, Brugge: Die Keure 2018, p. 15-46. Zie in het algemeen: N. Elbers, M. Malsch, P. van der Laan, A. Akkermans & C. Bijleveld, 'Empirisch-juridisch onderzoek in Nederland', *Recht der Werkelijkheid* 2018-39(1). Zie voor enkele recente voorbeelden: W.H. van Boom, C.R. Folmer & P. Desmet, 'Vergelijkende rechtscultuur en aansprakelijkheidsrecht – een verkennend experiment', *Recht der Werkelijkheid* 2018-39(1), p. 14-29; M.W. Knigge, W.H. van Boom & J.W. de Keijser, 'Minder gezichtspunten, betere sturing?', *NTBR* 2018/37.

Elbert de Jong

won.⁵ Ook in de nabije toekomst van de rechtswetenschap is een belangrijke plek weggelegd voor de empirische bestudering van het recht. *Empirical Legal Studies* (ELS) is immers een van de speerpunten in het Sectorplan Rechtsgeleerdheid.⁶ Door de uitwerking van dat plan zal een deel van de komende promovendi, voortbouwend op de Civilologie-beweging,⁷ verder werken aan de integratie van het positief-rechtswetenschappelijke onderzoek en empirisch-rechtswetenschappelijk onderzoek.

ELS en de sociaalwetenschappelijke bestudering van het recht vormen, dat zullen weinigen ontkennen, langzamerhand niet louter meer een afzonderlijke tak van sport. In toenemende mate zijn ze een integraal onderdeel van het onderzoek in de traditionele rechtsgebieden, én, hoewel vooralsnog in mindere mate, het onderwijs in die gebieden. Die integratie roept ook vragen op voor de tijdschriftenwereld. Enerzijds zien we dat er vanuit (onder meer) *Recht der Werkelijkheid* al de nodige aandacht voor ELS is (geweest).⁸ Anderzijds blijft het de vraag of de meerwaarde maar ook de valkuilen van ELS voldoende duidelijk worden gemaakt aan de praktijkgeoriënteerde jurist. Moet hem meer de hand worden gereikt, bijvoorbeeld door communicatievormen te gebruiken die de praktijkgeoriënteerde jurist bekender voorkomen? Wat te denken van annotaties die empirisch georiënteerd zijn?⁹ Besprekingen van nieuwe wetgeving door die bril? Of is het wellicht een idee om halfjaarlijks of jaarlijks terugkerende kronieken van recht en empirie te beginnen? Moeten we naar Special Issues over deelgebieden van het strafrecht, bestuursrecht en privaatrecht en de empirische en sociaalwetenschappelijke bestudering daarvan? Moeten we naar de 'Recht en Empirie-publicatieprijs'? Of zijn andere, nog meer op de rechtspraktijk georiënteerde wegen, bijvoorbeeld die van het incorporeren van recht en empirie in de beroepsopleiding voor advocaten, meer geïndiceerd?

Deze vragen zijn gemakkelijker gesteld dan beantwoord. Ik stip enkele vervolgvragen aan. Blijft er nog ruimte over voor fundamentele(re) methodologische en/of theoretische discussies? Wie gaan de annotaties schrijven en welke wetenschappelijke waarde wordt daar in de verschillende rechtswetenschappelijke subdisciplines aan gehecht? Is een coproductie tussen rechtspositivisten en empirici een

5 B.C.J. van Velthoven, 'Verlies van een kans en proportionele aansprakelijkheid: verschillende figuren voor verschillende gevallen? (I) en (II)', *NTBR* 2018/11 & *NTBR* 2018/15.

6 Te raadplegen via www.sectorplan-ssh.nl/artikelen/documenten.

7 W.H. van Boom, I. Giesen & A.J. Verheij, *Capita Civilologie: Handboek Empirie en Privaatrecht*, Den Haag: Boom juridische uitgevers 2013.

8 Enkele voorbeelden zijn: D. Blocq & M. van der Woude, 'Empirisch-juridisch onderzoek', *Recht der Werkelijkheid* 2017-38(3). Zie ook *Justitiële verkenning* 2016(6); H. Grootelaar, 'Empirische rechtswetenschap: *Fad, Feud or Fellowship*', *Recht der Werkelijkheid* 2017-38(1); N. Elbers, M. Malsch, P. van der Laan, A. Akkermans & C. Bijleveld, 'Empirisch-juridisch onderzoek in Nederland', *Recht der Werkelijkheid* 2018-39(1).

9 Zie voor een mooi voorbeeld de noot van Vranken bij HR 5 juni 2009, ECLI:NL:HR:2009:BH2822, NJ 2012/184 m.nt. J.B.M. Vranken (*Gedupeerden Spaarbeleg/Aegon*). Zie voor een bundel die uitwerking geeft aan dit idee: I. Giesen, S.N.P. Wiznitzer, A.L.M. Keirse & W.S. de Zanger (red.), *Assumpties annoteren. Rechterlijke veronderstellingen empirisch en juridisch getoetst*, Den Haag: Boom juridisch 2019.

idee? Enerzijds kan zo worden voortgebouwd op het – methodologische en theoretische – werk dat er al in de (juridische) sociaalwetenschap (in brede zin) is verricht en anderzijds kunnen de juridisch-technisch interessante en prangende vragen goed voor het voetlicht worden gebracht. Kortom: een combinatie van solide empirische, sociaalwetenschappelijke én positiefrechtelijke kennis. Wellicht leidt dit er niet alleen toe dat het zicht op laaghangend en minder laaghangend fruit wordt verbeterd, maar ook dat meer inzicht wordt verkregen in wanneer van het fruit af te blijven en wanneer het juist te eten.

Dit nummer bevat vier artikelen, één recensie en één werk in uitvoering. Drie bijdragen focussen op beslissingen door *street-level bureaucrats* (zoals dat door Lipsky is geïntroduceerd), twee bijdragen staan in de sleutel van ervaren procedurele rechtvaardigheid en één bijdrage staat in het teken van het werk van Wibo van Rossum.

Afgetrapt wordt door Van der Spek en Böcker (beiden RU), met een stuk dat relateert aan besluitvorming door *street-level bureaucrats*. Zij laten zien dat de besluitvorming over inbewaringstelling van asielzoekers (onder meer) wordt gekenmerkt door complex recht en veel beoordelingsruimte voor de betrokken ambtenaren, die bovendien niet altijd specialist zijn op dit gebied en in korte tijd een moeilijke beslissing moeten nemen. Hierdoor nemen zij vaak, naar eigen zeggen, beslissingen op ‘gevoel’.

Van den Bos, Biemans en Bauw (allen UU) behandelen vervolgens hun kwantitatief empirisch onderzoek naar de oordelen van de notariële beroepsgroep over de kwaliteit van notariële tuchtrechtspraak. Het blijkt onder meer dat de ervaren procedurele rechtvaardigheid bij de respondenten die een tuchtrechtsklacht hadden, uitmaakt voor de hoogte van het gemiddelde rapportcijfer dat zij geven aan de notariële tuchtrechter.

Huibers, Kunst & Van Wingerden (allen UL) nemen ons mee in de bevindingen van hun kwalitatieve studie naar de vraag hoe de juristen van het secretariaat Schadefonds Geweldsmisdrijven (SGM) en de leden van de commissie SGM, omgaan met de discretionaire ruimte die zij hebben bij beslissingen over tegemoetkoming van schade in het kader van het SGM. Om met tijdsdruk en een gebrek aan informatie en middelen om te gaan, laten de beslissers van het schadefonds, die volgens de auteurs tot op zekere hoogte kunnen worden gezien als *street-level bureaucrats*, zich (deels) leiden door verschillende routines en heuristieken.

In het vierde artikel geven Thomas (UU) en Verschoof (Rechtbank Midden-Nederland & UU) een bloemlezing van het gepubliceerde werk van de vorig jaar overleden Wibo van Rossum. Die bloemlezing illustreert de verscheidenheid en rijkdom van Van Rossums wetenschappelijke werk, onder meer ten aanzien van rituelen, rechtspleging en empirisch kwalitatief onderzoek daarnaar, en zijn bijdrage aan de bestudering van de relatie tussen recht en cultuur.

Rutz (EUR) recenseert het proefschrift van Raaphorst (UL, dissertatie is geschreven aan de EUR) waarin de vraag centraal staat welke onzekerheden *street-level*

Elbert de Jong

bureaucrats, in het bijzonder belastinginspecteurs, ervaren wanneer zij over individuele situaties van burgers beslissen en wat ze doen om onzekerheid over dergelijke beslissingen te reduceren. De aanpak en resultaten van deze proefschriftstudie leiden naar het inzicht van Rutz onder meer tot een herijking van begrippen als onzekerheid en besluitvorming.

Tot slotte geeft Ansems (UU) ons in haar *Werk in Uitvoering*-bijdrage een inkijkje in haar interessante (kwalitatieve en kwantitatieve) proefschriftonderzoek naar de door in politierechterzaken verdachten ervaren procedurele rechtvaardigheid. Een deel van het onderzoek richt zich op de ervaringen van verdachten met een niet-westerse migratieachtergrond bij de Rechtbank Midden-Nederland in Utrecht.